

ضرورت حضور مرکز در عرصه‌های علمی و فرهنگی بین‌المللی

گفت‌وگو با فاضل گرهنه‌زاده، پژوهشگر مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی

کارشناس شناسایی و معرفی منابع در معاونت پژوهش نور

به کوشش: حمید کریمی

اشاره

نمایشگاه‌های بین‌المللی، فرصتی برای رویارویی دانش، تمدن، اقتصاد و فرهنگ هریک از کشورها با دیگران است. این فرصت می‌تواند علاوه بر ایجاد زمینه تبادل فرهنگ، به رونق بازار، کسب‌وکار و توسعه خدمات و محصولات شرکت‌ها و سازمان‌های مختلف بینجامد. در حوزه فناوری اطلاعات و اطلاع‌رسانی رایانه‌ای علوم اسلامی و دینی، نمایشگاه‌های بین‌المللی ظرفیتی برای یافتن زبان مشترک و ایجاد فرصت‌های جدید برای معرفی آخرین دستاوردهای فناورانه مرتبط با علوم اسلامی است.

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی با حضور در بیش از ۱۶۰ نمایشگاه خارجی، تاکنون تجارب ارزنده‌ای به دست آورده است. این حضور، در پویایی و یافتن افق‌های جدید و نیازسنجی مخاطبان جهانی نقش بسزایی داشته است. بیست و چهارمین نمایشگاه بین‌المللی کتاب بغداد، نمونه‌ای از این دست بود که این مرکز در آن حضور فعال داشت و محصولات و دستاوردهای خود، همچون: نرم‌افزارهای رومیزی، موبایلی و پایگاه‌های اینترنتی خویش را در معرض مشاهده و اطلاع فرهیختگان، به‌ویژه دانشجویان و حوزویان قرار داد. گفتنی است، این، دومین حضور متوالی مرکز نور در نمایشگاه بین‌المللی کتاب بغداد بود. به همین بهانه، گفت‌وگوی زیر با جناب آقای فاضل گرنه‌زاده در این باره انجام شده است که در ادامه، تقدیم می‌گردد.

به نظر جنابعالی، تا چه اندازه حضور در نمایشگاه‌های خارجی برای ارائه و معرفی نرم‌افزارهای نور مؤثر است؟ آیا روند معرفی، تغییر نکرده است؟ مراکز دیگری که می‌خواهند در این عرصه ورود پیدا کنند، شاید باید مدل‌های جدیدی برای معرفی محصولات خویش پیدا کنند و ما هنوز همان شیوه سنتی را در ذهن داریم. به نظر می‌رسد، راه‌های جدیدی قابل ارائه است و ما از آنها غافل هستیم.

البته می‌دانید که نمایشگاه‌های کتاب، علاوه بر اینکه محیطی برای عرضه محصولات هستند، در واقع می‌توان گفت که ابزاری برای تبلیغ و اطلاع‌رسانی نیز می‌باشند. هنوز که هنوز است، با گسترش ابزارهای اطلاع‌رسانی که شما در جریان هستید، اعم از شبکه‌های ماهواره‌ای و یا کلاً فضای مجازی، هنوز توجه بخشی از مردم به برگزاری چنین نمایشگاه‌هایی در کشورهاست؛ یعنی نمایشگاهی که برگزار می‌شود یا جشنواره‌ای که دایر می‌شود. قاعدتاً در چنین مواقعی، مردم شرکت می‌کنند و به دنبال چیزهایی هم هستند که

در آنجاها می‌توانند پیدا کنند. شاید علت این موضوع، آن باشد که بعضاً هنوز با فضای مجازی ارتباط برقرار نکرده‌اند؛ به نحوی که بتوانند تمام خواسته‌هایشان را از این فضا دریافت نمایند. با وجود این، شما می‌بینید که در نمایشگاه، هرچند فضاهای مجازی هم فعال است، اما همچنان حضور فیزیکی مردم در چنین رخدادهایی چشمگیر است. بدیهی است که این امر، فرصت خوبی برای مرکز است تا با توجه به اینکه ابزارها و شیوه‌های اطلاع‌رسانی را خیلی به طور جدی پیگیری نکرده است، از این فرصت‌ها کمال استفاده را ببرد؛ ضمن اینکه از رهگذر حضور در نمایشگاه‌ها، شما ارتباط مستقیم و چهره‌به‌چهره با کاربر دارید. البته ما با کاربران خودمان در فضای مجازی مرتبط هستیم، کاربران را داریم و یا احياناً تبلیغاتی در فضای مجازی نسبت به محصولاتمان ارائه می‌کنیم؛ منتها ارتباط مستقیم با کاربر و توضیح برنامه‌ها و رفع اشکالات برنامه برای آنها، کمک خیلی شایانی به ترویج و تبلیغ مرکز می‌کند.

**مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی
با حضور در بیش از ۱۶۰ نمایشگاه
خارجی، تاکنون تجارب ارزنده‌ای
به دست آورده است. این حضور،
در پویایی و یافتن افق‌های جدید و
نیازسنجی مخاطبان جهانی نقش بسزایی
داشته است. بیست و چهارمین نمایشگاه
بین‌المللی کتاب بغداد، نمونه‌ای از
این دست بود که این مرکز در آن
حضور فعال داشت و محصولات
و دستاوردهای خود، همچون:
نرم‌افزارهای رومیزی، موبایلی و
پایگاه‌های اینترنتی خویش را در معرض
مشاهده و اطلاع فرهیختگان، به‌ویژه
دانشگاهیان و حوزویان قرار داد**

در خصوص حضورمان در نمایشگاه‌های بین‌المللی، شاهد چه ضعف‌هایی از نظر ارائه محصولات مرکز هستیم؟

نکته‌ای که در دو نمایشگاه اخیر شاهد آن بودیم، این است که کاربران یک‌سری اطلاعات اجمالی از محصولات مرکز دارند. در کنار محصولات نور، محصولاتی دارد تولید می‌شود و یا تولید شده‌اند که به‌سهولت به دست کاربر رسیده است و کاربر با آنها خو گرفته است؛ یعنی آن را قبول دارد و آن را این‌طور می‌بیند که احتیاجش را برآورده می‌کند. علت این امر، آن است که ما نتوانستیم به شکل کافی محصولات خودمان را برای کاربر توضیح دهیم و امکانات برنامه را برای او عرضه کنیم.

شرکت در نمایشگاه، این فرصت را به ما می‌دهد که با ارتباط برقرار کردن با کاربر و اساساً با کسانی که به دنبال محصولات مرکز می‌گردند، امکانات و ویژگی‌های برنامه خودمان را توضیح دهیم و در بسیاری از مواقع، مشاهده کرده‌ایم که دیدگاه کاربران مختلف به برنامه‌های نرم‌افزاری و اساساً نسبت به برنامه‌های ما، تغییر پیدا کرده است؛ یعنی بعد از اینکه برایشان توضیح داده شد، تفاوت و تمایز برنامه‌های نور را به‌روشنی با برنامه‌هایی مثل

«مکتبه شامله» یا «مکتبه اهل‌بیت(ع)» که در فضاهایی مثل عراق و کشورهای عربی کاربرانی دارد، درک نمودند. زمانی که ما با کاربران این برنامه‌ها ارتباط برقرار می‌کنیم و اینها را در مقام مقایسه این برنامه‌ها قرار می‌دهیم، آنها متوجه می‌شوند که برنامه‌های ما به لحاظ امکانات جست‌وجو و امکانات جانبی، قابل قیاس با برنامه‌هایی که تا الآن از آنها استفاده می‌کردند، نیست. این امر، میسر نمی‌شود، مگر اینکه شما ارتباط مستقیم با کاربر داشته باشید و بتوانید این برنامه‌ها را برای او توضیح و شرح دهید.

فضاهایی مثل فضای نمایشگاه‌های خارجی و داخلی، این فرصت را به ما می‌دهد که بتوانیم کار اصلی را نسبت به برنامه‌های مرکز برای مخاطبان انجام دهیم؛ یعنی آشنا کردن آنها با امکانات متنوع برنامه‌های نور. در واقع، ما احساس می‌کنیم تا الآن در فضای مجازی نتوانستیم اهمیت و امکانات برنامه‌هایمان را برای کاربران به شکل کافی توضیح دهیم. شاید آن فضا این امکانات را نداشته باشد که بتوانیم این ارتباط را برقرار کنیم. بنابراین، بنده فکر می‌کنم در کنار فضای مجازی و تبلیغاتی که صورت می‌گیرد، حتماً و الزاماً نیاز داریم که با مخاطب ارتباط مباشر داشته باشیم؛ چه در نمایشگاه‌ها و چه در فضاهایی که خدمتان خواهیم گفت.

نووعاً مرکز، نرم‌افزارهای حدیثی شیعی را کار کرده است؛ البته به غیر از «جامع احادیث فریقین» یا نرم‌افزار «کتابخانه احادیث شیعه و اهل سنت». آیا نرم‌افزارهای ما آن قدر برای مخاطب خارجی جذاب هستند؟ همکاران ما در مرکز نور، به نظر شما در کدام بخش باید پُررنگ‌تر کار می‌کردند؟

آن مواردی که شما فرمودید، مورد علاقه‌ی کاربران هست. در خلال تقریباً ۲۵ سالی که در نمایشگاه‌های خارجی حضور داریم، علاقه‌مندی کاربران خارجی را به برنامه‌هایمان درک کرده‌ایم؛ به این جهت که ما همیشه به طور مستمر در نمایشگاه‌ها مشاهده می‌کنیم، بعضی کاربران به دنبال محصولات جدید ما هستند؛ یعنی سؤال می‌کنند که شما امسال در این نمایشگاه شرکت کردید، چه چیز تازه‌ای آورده‌اید؟ این، نشان از آن دارد که علاقه‌مندی به نرم‌افزارهای نور وجود دارد. این، یک بخشی از اینهاست.

اما در مورد برنامه‌های تولیدی نور، تصور اولیه ما این است به جهت زبان و به جهت محتوا، این دست محصولات، خاص و ویژه مملکت ایران است؛ اما در کمال تعجب، تولیداتی مانند «شاهنامه فردوسی» یا «دانشنامه حافظ» و امثال آن نیز در خارج از کشور خواهان دارد. گاهی اوقات ما با امری مواجه می‌شویم که شگفتی‌آور است؛ یعنی می‌بینیم گاهی در کشورهای عربی به دنبال این محصولات هستند؛ یعنی مکرر در لبنان، عراق و جاهای دیگر داشته‌ایم که به دنبال نرم‌افزار شاهنامه یا حافظ می‌گشتند و یا از ما درخواست نرم‌افزارهای فارسی داشته‌اند؛ حتی آموزش

فارسی را می‌خواستند. این، نشان از آن دارد که مخاطبان ما در کشورهای خارجی، تنها قشر مذهبی حوزوی نیستند؛ بلکه قشر آکادمیک هم هستند و طبیعتاً خواسته‌های آنها قدری متفاوت‌تر از بخش حوزوی و دینی است.

به‌عنوان نمونه، در بعضی از نمایشگاه‌ها تعداد معدودی نرم‌افزار «شاهنامه فردوسی» همراه خود بردیم؛ چون تصورمان این بود که این دست محصولات، در کشورهای خارجی خیلی فروش ندارد؛ ولی برعکس، به‌خوبی فروش رفت. پیشنهادهاتی هم برای تولید نرم‌افزار آموزش فارسی داشته‌ایم. ما تقریباً در تمام نمایشگاه‌ها که رفتیم، همیشه با این درخواست مواجه بودیم که چرا مرکز تحقیقات نور یک نرم‌افزار آموزش زبان فارسی تولید نکرده است؟ به نظر الان با حضوری که ما در کشورهای عربی داریم و مخاطبانی که خواهان چنین برنامه‌هایی هستند، ضرورت دارد که قدری نسبت به این فکر شود و باید ببینیم چه راهکاری دارد تا بتوانیم خواسته‌های آنها را در این زمینه‌ها هم برآورده کنیم.

طبیعتاً به تناسب تولیداتی که داریم، به کاربرانمان افزوده می‌شود. در مقطعی از زمان، تولیدات ما منحصر به: تفسیر، علوم قرآن، احادیث و فقه بود. به‌مراتب، وقتی به سراغ علوم انسانی رفتیم، دامنه مخاطبان ما گسترش یافت؛ یعنی از فضای حوزه علمیه، در فضاهای دیگر قرار گرفته‌ایم که فضاهای علمی و دانشگاهی است. الان به نظر می‌رسد، ما با توجه به امکانات مرکز در خصوص تولیداتی که دارد، نسبت به این قضیه باید اهتمام ویژه‌ای داشته باشیم؛ یعنی باید حضورمان را در فضاهای غیرحوزوی گسترش

نمایشگاه‌های کتاب، علاوه بر اینکه محیطی برای عرضه محصولات هستند، در واقع می‌توان گفت که ابزاری برای تبلیغ و اطلاع‌رسانی نیز می‌باشند. هنوز که هنوز است، با گسترش ابزارهای اطلاع‌رسانی که شما در جریان هستید، اعم از شبکه‌های ماهواره‌ای و یا کلاً فضای مجازی، هنوز توجه بخشی از مردم به برگزاری چنین نمایشگاه‌هایی در کشورهاست؛ یعنی نمایشگاهی که برگزار می‌شود یا جشنواره‌ای که دایر می‌شود. قاعدتاً در چنین مواقعی، مردم شرکت می‌کنند و به دنبال چیزهایی هم هستند که در آنجاها می‌توانند پیدا کنند. شاید علت این موضوع، آن باشد که بعضاً هنوز با فضای مجازی ارتباط برقرار نکرده‌اند؛ به نحوی که بتوانند تمام خواسته‌هایشان را از این فضا دریافت نمایند

نمایشگاه مصاحبه می‌کند. گاهی هم گزارشگر به دنبال این است که ببیند شما در نمایشگاه چه چیزی عرضه کردید. در مجموع، با انگیزه‌های مختلفی که این مصاحبه‌ها صورت گرفته است، ما تلاش کردیم در این مختصر از زمان، به نحوی در مصاحبه‌ها اشاره‌ای به سابقه، تولیدات و اهمیت محصولات مرکز نور داشته باشیم؛ هرچند این معرفی، به صورت اجمالی بوده است.

جامعه علمی و فرهیخته عراق، در خصوص تولیدات جدید چه انتظاراتی از شما داشتند؟ بیشتر در چه زمینه‌هایی از مرکز درخواست داشتند؟

باید عرض کنم که در نمایشگاه بغداد، برخلاف نمایشگاه نجف، اکثر مخاطبان ما قشر دانشجو و دانشگاهی بودند. البته از حوزه علمیه هم مراجعانی داشتیم؛ ولی بیشتر مخاطبان را این قشر تشکیل می‌دادند. طبیعتاً پژوهشگران دانشگاهی، در علوم مختلف انسانی کار می‌کنند؛ مثلاً در روان‌شناسی انتظار دارند که ما محصولی داشته باشیم؛ به جهت اینکه علوم انسانی است و شبیه به آن هم در علوم تربیتی ممکن است انتظار داشته باشند که کار کرده باشیم. البته این زمینه برای مرکز وجود دارد که با توجه به محتوایی که الان به‌وفور دارد، به این سمت هم برود؛ برای اینکه

دهیم. حالا این فضاهای غیرحوزوی، ممکن است دانشگاه‌ها باشد و ممکن است مؤسسات پژوهشی در کشورهای عربی باشد. مخاطبان هدف ما در ایران، قاعدتاً با آنها ارتباط برقرار کرده‌ایم و از امکانات ما استفاده می‌کنند؛ منتها کتابخانه‌های کشورهای عربی یا دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزشی و پژوهشی خارج از کشور هم می‌توانند هدف ما باشند. راهکار ورود به این مؤسسات هم باید پیدا شود و در مورد شیوه‌های ارتباط برقرار کردن با آنها هم باید فکر شود. قاعدتاً متولی این امر، همان بخش اطلاع‌رسانی و روابط بین‌الملل مرکز است. به نظر بنده که حدود ۲۵ سال مرتب در نمایشگاه شرکت کرده‌ام، زمینه برای ما با توجه به اینکه رقابتی قدرتمندی در این عرصه نداریم، فراهم است تا بتوانیم تولیدات خویش را به دست مخاطبان در این فضاها برسانیم. این ارتباط برقرار کردن با مجامع علمی، برکاتی هم برای ما دارد که بتوانیم از توانمندی‌های علمی آنها هم در بخش محتوا استفاده کنیم.

در این نمایشگاه، آیا برای معرفی دستاوردهای نور، گفت‌وگوی رسانه‌ای و تلویزیونی هم داشته‌اید؟

معمولاً مصاحبه‌ها در نمایشگاه‌ها به عناوین مختلف صورت می‌گیرد. گاهی اوقات یک شبکه‌ای برای ارزیابی حضور ما در

به‌هرحال، بخشی از کاربران مرکز، به دنبال چنین مباحثی هستند. اگر به شکلی محدود بتوانیم تولیداتی در زمینه روان‌شناسی یا علوم تربیتی و امثال اینها داشته باشیم و یا حتی در زمینه ادبیات عرب به شکل گسترده‌تر از اینکه هست، ورود پیدا کنیم، مناسب است.

در این باره، به نظر می‌رسد حتی جامعه دانشگاهی داخل کشور هم به تولید چنین محصولاتی تمایل دارد و از آنها استقبال می‌کند.

بله، حتی علوم سیاسی هم این‌طور است. فضا برای چنین کارهایی هست؛ یعنی فرصت هست؛ به جهت اینکه این مباحث، طالب دارد.

یکی از مطالبی که معمولاً مطرح می‌شود، میزان آن مصادری است که در هر نرم‌افزار وجود دارد؛ یعنی برخی از مراجعه‌کنندگان انتظار دارند که محصولات ما همین‌طور که از امکانات گسترده پژوهشی برخوردار است، کتابخانه شامل و کاملی هم داشته باشد؛ یعنی کل کتب یک موضوع را دربرگیرد. البته ما به آنها توضیح می‌دهیم که چنین امکانی به دلایل مختلف وجود ندارد و اگر هم بخواهند که مجموعه محتوای کتبی را که مرکز نور کار کرده، در یک جا داشته باشند، می‌توانند به نورلایب یا وبگاه «کتابخانه دیجیتال نور» مراجعه کنند؛ منتها این امر، مشکل آنها را برطرف نمی‌کند؛ به جهت اینکه یکی از اهداف ما، سهولت دسترسی به منابع و موضوعاتی است که کاربر به دنبال آن می‌گردد و این، کمتر می‌تواند توسط کتابخانه دیجیتال نور تحقق پیدا کند و بهتر است از نرم‌افزارهای تخصصی استفاده شود.

به‌هرحال، معمولاً کاربران علمی و محقق ما به دنبال افزایش محتوای نرم‌افزارها هستند که فلان کتاب باید بیاید و حتی کتب متعدد تحقیقی در برنامه وجود داشته باشد. زمانی شما یک کتاب تحقیقی از یک محقق را روی برنامه دارید؛ ولی در فضای دانشگاهی، این محقق مورد پذیرش نیست. برای همین، نیاز است که یک کتاب با تحقیق دیگری هم در کنار آن قرار بگیرد. اینها پیشنهادهایی است که می‌توان بیان کرد.

درخواست آموزش نرم‌افزارهای علوم اسلامی هم در دوره‌ای که ما در بغداد حضور داشتیم، وجود داشت؛ اما چون سازوکار انجام چنین کاری شکل نگرفته بود، نمی‌توانستیم در این عرصه حضور جدی داشته باشیم و صرفاً در حد زمان‌بندی نمایشگاهی، به شکل مختصر در خدمت کاربران و اساتید دانشگاه بودیم. اگر

درخواست آموزش نرم‌افزارهای علوم اسلامی هم در دوره‌ای که ما در بغداد حضور داشتیم، وجود داشت؛ اما چون سازوکار انجام چنین کاری شکل نگرفته بود، نمی‌توانستیم در این عرصه حضور جدی داشته باشیم و صرفاً در حد زمان‌بندی نمایشگاهی، به شکل مختصر در خدمت کاربران و اساتید دانشگاه بودیم. اگر می‌خواستیم کارگاهی ترتیب دهیم، بایستی هماهنگی‌هایی با دانشگاه متقاضی و با مرکز نور صورت می‌گرفت. به‌هرحال، این فضا هم فرصت خوبی است که به آن ورود پیدا کنیم

می‌خواستیم کارگاهی ترتیب دهیم، بایستی هماهنگی‌هایی با دانشگاه متقاضی و با مرکز نور صورت می‌گرفت. به‌هرحال، این فضا هم فرصت خوبی است که به آن ورود پیدا کنیم؛ به‌خصوص با توجه به اینکه طرف مقابل ما، خواستار این قضیه است که کارگاه آموزشی نرم‌افزارهای نور را در دانشگاه خودش داشته باشد.

بخشی از مراجعه‌کنندگان، اساتیدی بودند که مقالات و کتاب‌هایی داشتند؛ مثلاً ۲۰ عنوان کتاب را نوشته بودند. با این عزیزان مطرح شد که امکان نرم‌افزاری کردن کتاب‌های آنها توسط مرکز وجود دارد و بحمدالله، این موضوع، با استقبال خوبی مواجه شد. ما از آنها نشانی و شماره تلفن گرفتیم که اینها بتوانند با مرکز ارتباط برقرار کنند و اگر مرکز با شرایط آنها موافقت کرد، برای ایشان کتابخانه دیجیتال تولید کند؛ یعنی در کشورهای خارجی هم این فضا وجود دارد که در حوزه تولید نرم‌افزارهای شخصیت‌محور قدم برداریم.

برای سامان دادن به پایان‌نامه خود، به دنبال کتاب یا منابع خاصی بودند تا از آن استخراج کنند؛ اما وقتی توضیح داده می‌شد که شما توسط این نرم‌افزارها به سهولت می‌توانید به هدف‌تان برسید، شگفت‌زده می‌شدند.

اگر نکته‌ای باقی مانده، بیان بفرمایید.

تأکید بنده در تمام گزارش سفرهایم، بر این است که زحمات زیادی در مرکز برای تدوین و تولید این نرم‌افزارها کشیده می‌شود و دوستان فرهیخته بسیاری سال‌های سال وقت گذاشتند؛ اما یک بخشی از این تلاش‌ها، دیده نشده است؛ به جهت اینکه ما نتوانستیم این را به‌خوبی عرضه کنیم. به نظر می‌رسد که باید در زمینه اطلاع‌رسانی، نوعی تجدیدنظر شود. طبیعتاً اطلاع‌رسانی هم، هزینه و شیوه‌هایی دارد و باید راهکارهایی اینها را پیدا کرد. ما نباید خودمان را منحصر در این کنیم که صرفاً در یک نمایشگاهی که برگزار می‌شود، شرکت کنیم.

به نظرم حضور در نمایشگاه‌ها و ارتباط مباشر با کاربر، ضرورت خاص خودش را دارد و اینکه بتوانیم به مخاطبان خویش بگوییم، مرکزی در قم هست که توانمندی دارد و می‌تواند در راستای گسترش علم کمک شایانی کند و ابزاری برای سرعت بخشیدن به تحقیقات دانشگاهی و حوزوی باشد. ما باید بتوانیم این را به شکلی به جامعه هدف، یعنی به محققان، دانشجویان و اساتید برسانیم. حالا این هم راهکارهایی دارد که یکی از راهکارها، برقرار کردن کارگاه‌های آموزشی در دانشگاه‌ها برای اساتید در مرحله اول، و سپس برای دانشجویان است و حتی در کنار آن، برگزاری نمایشگاه محصولات مرکز در دانشگاه‌های هدف می‌تواند مورد لحاظ قرار گیرد. این می‌تواند وسیله خوبی باشد؛ منتها باید به شکل علمی با این قضیه برخورد کرد که واقعاً تلاش‌های دوستان در محاق قرار نگیرد؛ یعنی روشن شود که دقیقاً چه اتفاقات خوبی در این مرکز افتاده است.

از اینکه وقت خود را در اختیار ما قرار دادید، تشکر می‌کنم.

بنده هم از جنابعالی و همکارانتان در فصلنامه خوب ره‌آورد نور سپاسگزارم. موفق باشید. ■

از نظر شما، فضای فرهنگی، دانش‌طلبی و دانشجویی عراق نسبت به دوره قبل چه تفاوتی داشت؟

بله، خیلی بهتر شده بود. ما تا نمایشگاه امسال، چنین حجمی از حضور دانش‌آموختگان دانشگاهی را نداشتیم که به دنبال نرم‌افزارهای علوم اسلامی باشند. عموماً در نمایشگاه دوره قبل، قشر طلبه حضور داشتند؛ ولی در این دوره، از اساتید دانشگاه‌ها مراجعه‌کننده داشتیم؛ از رؤسا و معاونان دانشکده‌ها، تا دانشجویانی که مشغول نوشتن پایان‌نامه بودند، در نمایشگاه حضور داشتند و از غرفه مرکز بازدید نمودند؛ حتی از ما مشورت می‌گرفتند که در چه فضایی و از چه نرم‌افزارهایی استفاده کنیم و بر اساس آن مشورت‌هایی که ما به آنها می‌دادیم، محصول مورد نظر خویش را انتخاب و خرید می‌کردند؛ چون به‌هرحال، موضوعی را که انتخاب می‌کردند، مرتبط با علوم انسانی بود؛ گاهی ممکن است به تاریخ و یا به ادبیات مرتبط شود. کاربران هم بر اساس چیزی که ما به آنها راهنمایی می‌کردیم، خرید می‌نمودند.

طبیعتاً بعضی از مراجعه‌کنندگان وقتی از نمایشگاه کتاب بازدید کردند، هنوز از این اتفاق بزرگی که در عرصه اطلاعات و فناوری افتاده بود، غافل بودند؛ یعنی نمی‌دانستند که چنین امکاناتی وجود دارد که بتوانند پایان‌نامه خودشان را با استفاده از این قابلیت‌ها با سرعت تدوین کنند. وقتی برای آنها توضیح می‌دادیم که چنین تولیدات نرم‌افزاری وجود دارد، متعجب می‌شدند. اینها معمولاً

فضاهایی مثل فضای نمایشگاه‌های

خارجی و داخلی، این فرصت را به ما

می‌دهد که بتوانیم کار اصلی را نسبت

به برنامه‌های مرکز برای مخاطبان

انجام دهیم؛ یعنی آشنا کردن آنها

با امکانات متنوع برنامه‌های نور. در

واقع، ما احساس می‌کنیم تا الآن در

فضای مجازی نتوانستیم اهمیت و

امکانات برنامه‌هایمان را برای کاربران

به شکل کافی توضیح دهیم